

דבר תורה לחג השבועות – ד"ר טובה גנזל

מתי ולמה הפך חג שבועות לחג מתן תורה?

בתורה, שלושת הרגלים מופיעים ביחד. אולם, בעוד שלפסח ולסוכות יש סיפור היסטורי, **שבועות מתואר בתורה בתיאורים חקלאיים בלבד:**

חג קציר - בשמות כג, טז-יט: "וְחַג הַקָּצִיר בַּפּוּרִי מֵעֵשִׂיף אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּד אֶת מֵעֵשִׂיף מִן הַשָּׂדֶה. שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאֵדֶן ה'... רֵאשִׁית בַּפּוּרִי אֲדַמְתָּד תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תִבְשֵׁל גְּדִי בַחֲלֵב אָמוֹ."

חג הביכורים - בבמדבר כח, כו-לא: "וּבַיּוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה' בְּשִׁבְעַתֶּיכֶם מִקָּרֵא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לָרִיחַ נִיחֹחַ לַה'...".
החג איננו מוזכר כ'חג מתן תורה'. משום כך, בשנים שבהם היה קיים בית המקדש בירושלים, עבור מי שחגג את החגים בגלות, היה זה, לכאורה, חג ללא משמעות וללא טקס, ואפילו ללא תאריך קבוע בחודש השלישי (זמנו - 50 יום ממחרת השבת ותלוי בעיבור חודש אייר).

אזכור נוסף של החגים ללא חג שבועות מצוי בספר יחזקאל, אך קשה להבין את דיני החגים המתוארים בחזון המקדש העתידי בספר יחזקאל ויתכן כי אין לנו אלא לחכות לאליהו הנביא שיישב את הסתירות בין הכתוב ביחזקאל לכתוב בתורה (מנחות מה, ע"א). אולם יתכן כי גם ההקשר של חג השבועות בתורה כחג חקלאי הוא הגורם לכך שבנבואת יחזקאל, שניתנה לעם היושב בבבל, שבועות אינו מוזכר: **ביחזקאל מה** מופיע פסח ולאחריו מופיע חג בט"ו בחודש השביעי (=סוכות): **"בְּרֵאשִׁוֹן בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפֶּסַח חֹג שְׁבַע יָמִים מִצּוֹת יֶאֱכַל... וּשְׁבַע יָמֵי הַחֹג יַעֲשֶׂה עֹלָה לַה'... בְּשִׁבְעֵי בַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ בְּחֹג יַעֲשֶׂה כְּאֵלֶּה שְׁבַע יָמֵי כַחֲטָאת כְּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשֶּׁמֶן" (כא-כה).**

עם זאת, ניתן למצוא רמזים בתחילת פרשת מתן תורה שבמקרא לעובדה שמתן תורה ארע בסיון: **"בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי" (שמות יט, א).** גם בדורות שלאחר מכן, אנו מוצאים שזמן זה היה המועד שבו נכרתה ברית בין ה' לעמו. כך מוצאים אנו **בדברי הימים ב, י-יד**, שבני יהודה מצאו את החודש השלישי מתאים לכריתת ברית: **"וַיִּקְבְּצוּ יְרוּשָׁלַם בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְשָׁנַת חֲמִשׁ עָשָׂרָה לְמַלְכוּת אֶסָא. וַיִּזְבְּחוּ לַה' בַּיּוֹם הַהוּא מִן הַשֶּׁלֶל הַבָּיִאוּ בְּקָר שֶׁבַע מֵאוֹת וְצֹאן שְׁבַעַת אֲלָפִים. וַיָּבֹאוּ בְּבֵרִית**

לְדָרוֹשׁ אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם כָּכָל לַבָּנִים וּכְכָל נַפְשָׁם ... וַיִּשְׁבְּעוּ לֵה' בְּקוֹל גְּדוֹל וּבְתַרְוָעָה וּבְחֻצְצָרוֹת וּבְשׁוֹפְרוֹת.¹

בין אם יש להסתייע בתיאור האירועים בדברי הימים ובין אם לא, חז"ל יצקו לחג תוכן שיהיה רלוונטי גם בגלות, למרות שאינו מצוין במפורש בתורה. שבועות מכאן ואילך הוא 'חג מתן תורה'. מכיוון שאין לנו משנה או מסכת מיוחדת לחג זה, עלינו להתחקות אחר מספר מקורות שבהם מוזכר החג.² **עדות ראשונה לכך ששבועות מצוין גם את מתן התורה ניתן למצוא בדברי ה"אחרים" המצוטטים בבבלי** אשר לשאלת קריאת התורה ביום זה: לדעתם של "האחרים", יש לקרוא בשבועות את פרשת מתן תורה (שמות יט). כך היא לשון הבבלי (מגילה לא ע"א): "בעצרת – שבעה שבועות", ומפטירין בחבקוק; אחרים אומרים: 'בחדש השלישי, ומפטירין במרכבה'.

'בחדש השלישי' הן מלות הפתיחה לפרשת מתן תורה בספר שמות; והרקע לדברי המשנה הוא המסורת הקובעת שבחג השבועות ניתנה תורה. מעניין לראות שהגמרא נמנעת מלהכריע במחלוקת זו וקובעת: "והאינדא דאיכא תרי יומי - עבדינן כתרוייהו, ואיפכא".

כלומר: כיון שבגולה חוגגים את חג השבועות במשך יומיים, ניתן לקיים את שתי הדעות, אחת בכל יום; ואולם במלה האחרונה – "ואיפכא", מצינת הבבלי, היפוך הסדר: את דעת ה"אחרים" (לפיה קוראים את פרשת מתן תורה) יש לקיים דוקא ביום הראשון, שהרי התורה ניתנה בששה בסיון, ולא בשבעה בו. היפוך זה נעשה משמעותי עוד יותר עם שובנו לארץ: אנו חוגגים את חג השבועות בששה בסיון בלבד, וכך לפחות בא"י נותרנו עם קריאת פרשת מתן תורה (בלבד) בחג השבועות.

המקור הברור והמפורש ביותר למסורת המצויה בפירונו הוא **סדר עולם רבה, פרק ה'**: "נסעו מרפידי לבוא להם למדבר סיני ומצאו עליו ענני כבוד. כל חמשה הימים היה משה עולה לראש ההר ויורד ומגיד לעם את דברי המקום ומשיב דבריהם לפני המקום בשלישי. **בששה לחודש נתנו להם עשרת הדברות, ויום השבת היה**".

סימוכין מתוך הפסוקים בתורה לקשר בין שבועות למתן תורה ניתן למצוא גם במצוות ספירת הימים בין פסח לשבועות. לספירה זו שתי מטרות אפשריות: האחת, העולה מתוך פסוקי התורה, היא יצירת קשר בין קרבן העומר וקרבן שתי הלחם. השניה, שנוצרה בימי חז"ל היא יצירת מתח וציפיה שנובעות מהמתנה למתן תורה - אירוע הממשמש ובא. נוסף לקשר החקלאי שבין ימי קציר שעורים לימי קציר חיטים, יצרו חז"ל גם קשר היסטורי ודתי בין מועד יציאת מצרים ומועד קבלת התורה בסיני.

¹ יצוין, כי לדעתו של בעל "ספר היובלים" – יהודי מימי בית שני, שלא קיבל את מסורת חז"ל, ועמדותיו הנבדלות ממסורת חז"ל ניכרות במיוחד בענייני לוח השנה – ה"ברית" שנכתרה בחודש השביעי והמצויינת בחג השבועות אינה דווקא מתן תורה, אלא ברית הקשת לאחר המבול. ראו **יובלים, ו'**: "באחד לחודש השלישי (ו, א) - ביום זה כרת הקב"ה את ברית הקשת וי'על כן חקוק וכתוב על לוחות השמים כי יהיו עושים את חג השבועות בחודש הזה אחת בשנה לחדש את הברית בכל שנה ושנה" (ו, יז).

² איזכור מפורש לחג מתן תורתנו מצוי במאה התשיעית ב"סדר רב עמרם גאון", אחד מסידורי התפילה הקדומים ביותר.

לסיכום, ניתן לומר כי חז"ל חיברו את מתן התורה לחג השבועות, החג החקלאי, על יסוד המסורות הקדומות מהן עולה שהברית עם הקב"ה צויינה ואף נחגגה בחודש זה בימי אסא מלך יהודה. קריאת מגילת רות בחג השבועות משקפת את שני הפנים של החג: מועד העלילה הוא ימי קציר חיטים כימי 'חג הקציר'; ובנוסף, רות באה בברית עם ה' וקבלה עליה את התורה ובכך היא מהווה מופת לחג בהיותו גם 'חג מתן תורה'.

המדרשה

לגדול בתורה, לגדול באקדמיה

בית המדרש

אוניברסיטת בר-אילן

המכון הגבוה לתורה
ע"ש לודביג ואריקה יסלזון